

DANSK KRONIK

Det er karakteristisk for anvendelsen af den betingede dom (*probation*) i England og U.S.A., at man lægger overordentlig stor vægt på at uddanne personer, der skal foretage personundersøgelser til alsidig belysning af tiltaltes forhold, eller som skal føre tilsyn med betinget dømte. Også i Danmark er man opmærksom på nødvendigheden af at komme ind på en egentlig uddannelse eller træning til arbejde af denne art. *Fængselshjælpens og fængselselskabernes samvirke* gennemfører i dette efterår dels en foredragsrække om § 56-undersøgelserne, omfattende otte foredrag (bl.a. om undersøgelsernes betydning for dommere, anklagere, retspsykiatere, fængselsmyndigheder og tilsynsførere), dels et træningskursus, som ledes af læge frk. *Ellen Eriksen*, afdelingsleder frk. *Elisabeth Møller* og vicedirektør i fængselsdirektoratet A. *Hye-Knudsen*. I 11 timer gennemgås de praktiske problemer, som undersøgelserne rejser (samtaler med klienten, indsamling af oplysninger, aktlæsning, optræden i retten etc.). Derefter skal hver deltager udføre tre personundersøgelser, som underkastes bedømmelse af et særligt udvalg.

Det må betragtes som en betydningsfuld vinding for det kriminalpolitiske arbejde, hvis der med dette arrangement er lagt et grundlag for en varig ordening, der også omfatter uddannelsen af tilsynsførende.

Repræsentanter for den engelske *Royal Commission on Capital Punishment*, deriblandt kommissionens formand *Sir Ernest Gowers*, gæstede Danmark i dagene den 27.—29. september. Kommissionens opgave er at overveje eventuelle ændringer i engelsk strafferets regler om dødsstraf i drabssager, og som led i dette arbejde foretages studierejser til andre lande, også til lande som (normalt) ikke kender dødsstraffen. I Danmark ønskede kommissionen at gøre sig bekendt med reglerne om straf for grove forbrydelser, behandlingen af langtidsstraffede og af psykisk unormale lovovertrædere. Oplysninger herom blev givet af professor Hurwitz, fængselsdirektør Tetens og professor Helweg. Det skete i højesterets kæremålssal i form af vidneafhøringer (kommissionen har siden 1949 udsendt over 20 hefter indeholdende dels memoranda afgivet af sagkyndige og offentlige myndigheder som grundlag for afhøring, dels referat af disse afhøringer). Ved besøg i statsfængslet i Vridsløselille og psykopatanstalterne i Herstedvester fik gæsterne et praktisk indblik i behandlingen af lovovertrædere i Danmark. I søndre birks kriminalret overværede kommissionen behandlingen af en domsmandssag; forsvareren i sagen, højesteretssagfører H. Wagner, gav inden retsmødet gæsterne en orientering om hovedtrækkene i den danske procesordening i straffesager.

Lørdag den 30. september talte professor *Stephan Hurwitz* i Studenterforeningen i København om *Samfundet og de kriminelle*. Mødet

overværedes af justitsminister Steincke. Professor Hurwitz' foredrag — eller diskussionsindledning — var en redegørelse for den moderne reformbevægelse inden for kriminalpolitikken, dens ledende principper og dens praktiske udslag i behandlingen af forskellige grupper af lovovertrædere: unge mennesker, recidivister, psykopater o.s.v. Men det var tillige et program for den fremtidige udvikling i dansk kriminalret, med hovedvægt på ønskeligheden af at gennemføre et behandlingssynspunkt i videst muligt omfang, først og fremmest og med ubetinget konsekvens inden for ungdomskriminaliteten og den sjælelige abnormitets område. Blandt midlerne til at opnå de mål, som burde sættes, nævntes en grundig undersøgelse af kriminaliteten i Danmark — hertil måtte der oprettes et kriminalvidenskabeligt institut — samt øgede praktiske muligheder for at iværksætte egnede særforanstaltninger og yde psykiatrisk behandling. — I den efterfølgende diskussion var der fra både juristers og lægers side en eenstemmig tilslutning til indlederens principielle synspunkter. Overlæge *Georg K. Stürup* fremhævede, at man i øjeblikket i alt for høj grad savner midler til at realisere lægelig behandling, selv inden for den udtalte psykopati. Fængselsdirektør *H. Tetens* omtalte bestræbelserne for at gennemføre fængselsmæssige reformer, bl.a. de åbne anstalter og spørgsmålet om den korte frihedsstraf. Overlæge *Max Schmidt* anbefalede større praktisk udnyttelse af adgangen til at idomme psykopatfængsel. Politivadokat *Aage Lotinga* udtalte, at mentalklæringer ofte i deres konklusion er for modvillige over for en særbehandling, som ellers er indiceret gennem lægeundersøgelsen. — Diskussionen berørte iøvrigt adskillige andre spørgsmål af betydning for den udvikling, som indlederen havde skitseret: reglerne om retfærdighedsfortabelse, pressens omtale af straffesager, arbejdsfangerne, tilsyns- og forsorgsarbejdets organisation, den lange frihedsstrafs anvendelighed og varighed etc.

Højesteretssagfører *C. B. Henriques*, der fyldte 80 år den 6. november, udtalte i et interview med »Politiken« bl.a. følgende om *resocialisering* og *tilsyn*: »Man taler nu så meget om at hjælpe de løsladte fanger og tror, det er nye ideer, man er inde på, resocialisering, som det nu hedder. Jeg vil imidlertid gerne benytte lejligheden til at fremhæve, at denne idé og dette arbejde ikke er noget nyt — det eneste nye er, at man nu ikke mere arbejder i stilhed, hvilket jeg afgjort finder er en fejl. Det er ikke heldigt, at et sådant arbejde gøres for omtalt. Nu som før vil man skaffe fanger, der har udstået deres straf, nye stillinger, men vanskeligheden herved består væsentligst i *andre* menneskers stilling til straffede personer — og *den* kan efter min mening bedst ændres, hvis man går lidt mere stille med dørene. — Det ville efter min opfattelse være en stor tilbagegang, om tilsynet med betinget dømte eller andre gik over på staten. Det ville blive et embedsmaskineri, der som ethvert andet maskineri

aldrig har nogen mulighed for at få en personlig karakter. Fængsels-hjælpen og fængselselskaberne arbejder nu sammen og tager det som noget af en livsopgave at støtte disse løsladte. Det private tilsyn vil under alle omstændigheder have mulighed for at virke mere menneskeligt end et statsligt.« Om interessen for mentale afvigelser udtalte højesteretssagføreren: »Også dér mener jeg, man burde iagttage mere stilhed og ro. Psykopatundersøgelserne er gode nok i sig selv, men de har fået en tendens til at tage alt for meget med — mange helt naturlige menneskelige træk bliver nu pludselig opfattet som psykopatiske, og herved kommer man let til at gøre forbryderne for interessante igen.«

Efter § 7 i loven af 12. juli 1946 om *straf for krigsforbrydelser* kan der ved kongelig anordning træffes nærmere bestemmelse om fuldbyrdelse af straf, der er idømt i medfør af loven. Ved kgl. anordning af 13. oktober 1950 er justitsministeren blevet bemyndiget til at lade tyske statsborgere, der i Danmark er idømt fængsel i mindst 12 år for krigsforbrydelser, afsone straffen i Tyskland. Overførelse til Tyskland forudsætter, at der træffes overenskomst herom mellem den danske regering og besættelsesmyndighederne i Tyskland.

De Forenede Nationers plenarforsamling godkendte i oktober 1947 en protokol om ændring af konventionen af 1921 til bekæmpelse af handel med kvinder og børn og af konventionen af 1933 til bekæmpelse af handel med voksne kvinder. Samtidig godkendtes en protokol om ændring af konventionen af 1923 til bekæmpelse af udbredelsen af og handelen med utugtige offentliggørelser. Ændringerne går ud på at overføre til FN visse funktioner af formel art, som tidligere tilkom Folkeforbundet. Ved bekendtgørelser af 18. september 1950 er det nu meddelt, at Danmark har ratificeret disse protokoller.

Ved regeringsskiftet den 30. oktober blev byretsdommer *Helga Pedersen* udnævnt til justitsminister.

Knud Waaben.

FINSK KRONIK.

Flere under den seneste tiden inträffade fall, då drucken förare av motorfordon vållat annans död, ha föranlett lagstiftaren att höja de tidigare straffen för rattfylleri. Straffet för den, som vid framförande av motorfordon är drucken eller påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, är enligt 12 § i lagen om trafik med motorfordon, sådan den lyder i lagen den 7 juli 1950, fängelse eller tukthus upp till tre år. Straffet för vållande till annans död eller av svår kroppsskada, som skett vid framförande av motorfordon i berusat tillstånd eller under påverkan av alkohol eller annat berusningsmedel, har i sagda lagrum betydligt höjts. Har döden följt, kan straffet stiga till sju års tukthus och i händelse af svår kroppsskada till sex år i samma straffart.

Blodprov för utredande av berusningstillstånd är i Finland icke alls reglerat i lag. Sådan utredning kan ske endast medelst vittnesförhör. Från statsmaktens sida har dock meddelats, att ett lagförslag angående blodprov i nära framtid skall utarbetas och överlämnas till riksdagen.

Den kommitté, som redan under flere års tid förberett ett förslag till ny lag om unga förbrytare, har uppenbarligen på grund av uppdragets omfattning funnit bäst att innan det slutliga lagförslaget blir färdigt framställa förslag om avhjälpande av de värsta bristerna i den gällande lagen. Enligt ett av kommittén utarbetat lagförslag skulle av domstol ådömt straff, även om det skall utstås i ungdomsfängelse, icke mera såsom enligt gällande lag automatiskt förlängas, tukthus med två och fängelse med ett år, utan fängelsenämnden (vilken hos oss av någon obegriplig anledning benämnes fängelsedomstolen), skulle, där den förordnar att ådömt frihetsstraff skall utstås i ungdomsfängelse, enligt prövning få förlänga det ådömda straffet med högst ett år. Fängelsenämnden kunde helt eller delvist upphäva i anledning af förordnande till ungdomsfängelse tillkommen förlängning av strafftiden, ifall det förordnas, att ung förbrytare, som av annan orsak än nytt brott gått förlustig sin villkorliga frihet, skall utstå straffet i allmänt fängelse. Fängelsedomstolen skulle ånyo bestämma strafftidens längd ifall den, som utstått straff i ungdomsfängelse, i anledning av nytt brott, som begåtts efter det han dömdes till straff för det tidigare brottet, ånyo förordnas till ungdomsfängelse. Kommitténs förslag har överlämnats till högsta domstolen för utlåtande.

En nyligen inträffad händelse har givit upphov till en livlig, delvis rentav passionerad diskussion. Natten mot den 29 senaste september anordnade rundradion i Helsingfors med polischefens tillstånd en demonstration av en inbrottsstöld. En radioreporter bröt sig in i en radioaffär och hans kamrat alarmerade kriminalpolisen, som snart var på platsen. Då en polis vid inträngandet i lokalen hörde en del ljud, som kommo av reporterns tal i mikrofonen, trodde han, att minst två personer voro med om inbrottet och efter att hava kommenderat »upp med händerna« uppmanade han reportern att angiva, var hans medbrottsling befann sig. Då reportern förklarade, att han ej hade någon medbrottsling, tilldelade polisen honom några slag. Allt detta fick folket sedan höra i en radioutsändning. Inrikesministern förordnade, att polisen skall åtalas. I riksdagen har en interpellation i saken framställts från folkdemokratiskt håll.

Brynolf Honkasalo.

NORSK KRONIK.

Den 9. mai 1950 trådte i kraft en bestemmelse gitt ved lov av 28. juli 1949 § 5, om at tap av stemmerett og vernerett som er idømt etter straffelovens forræderikapitler eller landssvikanordningen, faller bort for alle domfelte som ikke er dømt til frihetsstraff i mer enn ett år. Fra denne datum — 5 år etter frigjøringen — er den store masse av dem som er domfelt under etterkrigstidens rettsoppgjør, først og fremst alle de menige medlemmer av NS, gjeninntrådt i sine fulle borgerrettigheter. Da tap av stemmerett og vernerett alltid er idømt for ti år, å regne fra rettskraftig dom eller fra avsoningen av frihetsstraffen, betyr det en avkortning av de idømte rettighetstap til mindre enn den halve tid. Regjeringsforslaget til loven av 28. juli 1949 tok bare sikte på å fjerne de rettighetstap, som la praktiske vanskeligheter i veien for de domfeltes ervervsadgang, idet forslaget forutsatte at spørsmålet om stemmeretten og verneretten ville bli behandlet av Straffelovkomiteen under arbeidet med den alminnelige revisjon av straffelovens bestemmelser om rettighetstap. Stortingets justiskomite ønsket imidlertid å markere sterkere et nytt skritt på veien mot de domfeltes fullstendige resosialisering. Skulle bestemmelsen ha trådt i kraft straks, ville den imidlertid ha ført til at de domfelte hadde fått stemmerett ved stortingsvalget høsten 1949, noe som tiden ikke ble betraktet som moden til. Derfor den litt underlige form å vedta en amnestibestemmelse som først trer i kraft næsten ett år etter vedtagelsen.

Striden om rettsoppgjøret har fortsatt, men nå i en ny fase, i form av offentlige undersøkelser og rettsaker i anledning av de beskyldninger som fra forskjellig hold er blitt fremsatt dels mot den måte oppgjøret har vært gjennomført på, dels mot embetsmenn som siktes for unasjonal holdning under okkupasjonen. En foreløbig redegjørelse for resultatet av disse undersøkelser er gitt i Stortingsmelding nr. 64/1950 med bilag. Selve stortingsmeldingen er ganske kortfattet, hovedvekten ligger på de to bilag, som hvert er på atskillig over 100 dobbeltspaltede sider.

Det første bilag er en »Beretning fra riksadvokaten om undersøkelser som er foretatt i anledning av beskyldninger mot politiet, vaktmannskaper ved fangeleirene m.v. for bruk av ulovlige metoder under rettsoppgjøret mot landssvikerne«. Beretningen som er ført i pennen av riksadvokat Aulie personlig, faller i to deler. Den første del, som i omfang er den største, gir en detaljert og åpenhertig gjennomgåelse av de enkelte påklagede episoder og deres alminnelige bakgrunn, og gjør rede for hvilke skritt som er tatt fra påtalemyndighetens side i anledning av klagene. Det fremgår av redegjørelsen at det i en del tilfelle er reist sak mot fangevoktere for overgrep mot

fanger; i enkelte saker er resultatet blitt domfellelse for legemsfor- nærmelser, i andre tilfelle frifinnelser. I mindre graverende tilfelle er saken avgjort ved at vedkommende er fjernet fra tjenesten. I mange tilfelle har det ikke vært mulig å identifisere den eller dem som angivelig skal ha gjort seg skyldig i de påklagede forhold, noe som henger sammen med at klagen først begynte å komme inn lenge etter at overgrepene skulle ha funnet sted. Til gjengjeld var det da ikke lenger tale om spontane og umiddelbare henvendelser til myndighetene. »Det ble masseinnsamling av klager, organisert i utvil- somt propagandaøymed, i mange tilfelle klart tendensiøse i form og innhold, i enkelte tilfelle ganske sikkert usanne fra først til sist. Den etterforskningsmessige kontroll av dette stoff, som stadig vokste i omfang, ble vanskelig som følge herav.«

Fremstillingen i dette avsnitt gir i og for seg ikke noe vesentlig nytt utover det som er kommet fram tidligere i forbindelse med de enkelte saker, men har interesse som en samlet oversikt. Det kan være grunn til å gjengi noen av riksadvokatens avsluttende kommentarer til materialet:

»En oversikt som denne er naturligvis, hvorledes man enn ser på rettsoppgjøret mot landssvikene, en forstemmende lesning. Den min- ner oss om hvor lett primitiv menneskelig aggressivitet blir fram- herskende under en opprørt situasjon i samfunnet og hvor vanskelig det er å demme opp mot en nedverdiggende massesuggesjon. Selv ellers rolige og sindige borgere kan ha vanskelig for å stå imot opinionens trykk, og kan komme til å te seg på en måte som ikke synes å stemme med deres »egentlige jeg«. — — — Men det er klart at man ikke den gang kunne se så strengt på en vaktmanns reglementsstridige opptreden som om det under normale forhold hadde vært tale om en tilsvarende opptreden av fengselstjenestemenn. Det var ikke mulig å stille de samme fordringer til frigjøringsdagens vepnete folkeoppbud. — — — I 1945 ville kanskje de fleste be- trakte det som latterlig å tale om mishandling om en av torturistene måtte ha mottatt en kilevink av en hjemmefrontmann som hadde gjort erfaringer på kroppen om hans faglige teknikk.

I det hele vil jeg i denne forbindelse framholde at man ikke må betrakte arrestasjonene og fangeleirene som ledd i en alminnelig rettspleie. *Først og fremst var det en kjempemessig militær- og politi- messig manøvre, en taktisk operasjon for å make å opprettholde den indre ro og orden den dag det inntraff at tyskerne kapitulerte med 600.000 bevepnede menn overfor en militær kommandostab som praktisk talt ikke hadde synlige maktmidler til disposisjon.*«

Redegjørelsen omfatter også enkelte tilfelle hvor det har vært brukt irregulære etterforskningsmetoder. Et tilfelle som har vakt særlig oppsikt og vært meget omtalt i pressen, er «Somdalen-saken», hvor hovedpersonen er en landssviker, som fikk dødsdom i lagmanns- retten, men senere fikk straffen nedsatt til livsvarig fengsel av Høye-

sterett. Han viste seg etter arrestasjonen særlig villig til å gi politiet opplysninger om gestapos virksomhet og norske hjelpere, og ble så verdifull for etterforskningen at han i atskillig utstrekning ble transportert utenbys for å være til stede ved forhør. Ved disse reiser oppnådde han til dels å komme i et kameratslig forhold til de politifolk han skulle bistå og ble som følge herav innrømmet en utilbørlig frihet, fikk selv delta aktivt i forhør uten at hans identitet ble oppgitt, og ble i noen tilfelle endog presentert som «politifullmektig Bang». Disse irregulære metoder har fått skarp kritikk av påtalemyndighet og justisdepartement, men har ikke ført til ytterligere skritt, da de midlertidige polititjenestemenn som hadde hovedansvaret for lengst er ute av politiets tjeneste. Det foreligger etter riksadvokatens mening ikke i noe tilfelle grunn til å frykte for at siktede personer kan ha lidt urett ved at Somdalen under forhør har vært utgitt som politimann. — Redegjørelsen omtaler under behandlingen av klagen mot politiet også tre tilfelle av rømninger fra fangeleirer, satt i scene av politiet selv for å komme på spor etter nasistiske undergrundsorganisasjoner. Under hensyn til forholdene på den tid finner riksadvokaten ikke å kunne rette noen nevneverdig kritikk mot de ansvarlige, som forøvrig ikke var fast knyttet til politiet, men bare midlertidig gjorde tjeneste i den såkalte «sambandsavdeling», som hadde med sikringstjenesten omkring landssvikoppjøret.

Den mest interessante del av redegjørelsen er den som handler om «bakvaskelseskampanjen fra fengslene». Riksadvokaten forteller her om hvordan landssvikfanger, dømt til livsvarig fengsel for provokasjons- og angivervirksomhet, terrordrap og andre grove forbrytelser, har benyttet seg av de frie forhold i fengslet til sammen med et par tyske krigsforbrytere å sette i gang massefabrikasjon av falske dokumenter, mange av dem angivelig utferdiget av tyske tjenestesteder under krigen. Dokumentene er beregnet dels på å tjene som grunnlag for fangenes gjenopptagelsesbegjæringer, dels på å kompromittere hjemmefrontens og rettsoppjørets ledende menn. Fangene har også under mangelfull kontroll fått gjennomgå sine egne saksdokumenter, har tatt avskrifter og utvekslet dem med medfanger for å kunne tilrettelegge på beste vis sine forklaringer og besværing. Til belysning av virksomhetens omfang kan nevnes at ved en ransaking som kriminalpolitiet foretok i Oslo kretsfengsel i november 1948 i fire av hovedmennesenes seller, ble det beslaglagt 3784 dokumenter. Blandt de menn som skulle kompromitteres som tyske agenter under okkupasjonen, var den første riksadvokat etter frigjøringen, høyesterettsadvokat Sven Arntzen, og lagmann Erik Solem. Mange av dokumentene er blitt smuglet ut til sympatisører utenfor fengslet, som i mer eller mindre god tro har brakt dem videre, eller publisert dem i bøker og brosjyrer, i landssvikorganet «8. mai» og lignende steder. Til dels har også rettenkende mennesker gått på limpinnen

og i iver etter å få rensket opp i uhumske forhold gått konspiratørenes ærend.

Det har i mange tilfelle vært nedlagt et omfattende etterforskningsarbeid før det er blitt klart at dokumentene er falske. En del av riksadvokatens generelle uttalelser fortjener å siteres:

«Undertiden har det ikke vært så vanskelig å konstatere at det har dreid seg om falsknerier og kanskje vitneprov som er fremskaffet ved konspirasjon. I andre tilfelle har fremgangsmåten vært mer lumsk og så dyktig i sitt opplegg at det ikke ved vanlige etterforskningsmetoder kunne fastslås med 100 % sikkerhet at beskyldningene tvers igjennom var usanne. Det kan derfor stundom bli en skygge av tvil tilbake som den person som beskyldningene er rettet imot, aldri vil kunne bli helt kvitt. — — — — Meningen er å så mistillit blant folk. Den alminnelige mann skal bearbeides så lenge, så iherdig og så hensynsløst at han blir i tvil. Tvilen skal igjen gjelde rettsstaten. Men som jordbunn herfor tjener foreløpig best en tvil om hvorvidt samfunnet idag har skikkelige folk i sin tjeneste. — — — Bakvaskelskampanjen drives av en gruppe personer som er opplært av de tyske nasister. De samme personer som under krigen intrigerte mot folket og nasjonen, sitter idag i fengslene og fortsetter intrigene. — — — De saker som jeg nå har sittet og gjennomgått, har overbevist meg om at de ledende nasister som ønsker å få en bestemt person kompromittert, er i stand til å skaffe seg så mange vitneprov fra andre nasister som han måtte ønske seg. Det har helt siden 1946 utgått hemmelige paroler om hvorledes vitner skal forklare seg i saker som det fra ledende NS-hold blev lagt vekt på. En granskingskommisjon ville ikke kunne vurdere vitneprovene i den slags saker i dag på vanlig måte. Den måtte på forhånd gjøre seg opp en mening om den ville godta en gruppe «mededsmenn» eller ei. Bevisfabrikasjon foregår nå så å si daglig både i krigsforbryteres gjenopptagelsessaker og i andre tilfelle, hvor man mener at det vil ha en taktisk interesse å få en domstol til å tvile på at en bestemt tjenestemann er pålitelig.»

Problemet om isolasjon eller fellesskap i fengsler og fangeleirer har åpenbart flere sider!

Mot fanger med livstidsstraffer blir det av gode grunner ikke reist injuriersaker. Derimot gjengir riksadvokaten tiltalebeslutningene mot en rekke personer som har bidratt til å spre beskyldningene. Når dette skrives (november 1950) er disse saker enda ikke kommet for retten.

Det annet bilag til stortingsmeldingen redegjør for en sak som har vakt publikums interesse i høyere grad enn noen av de andre saker i anledning angrepene mot rettsoppjøret, nemlig saken mot major Langeland. I 1948 utga han en bok med titelen «Dømmer ikke», som inneholdt en flengende kritikk av hele rettsoppjøret, og samtidig sterke bebreidelser mot en lang rekke navngivne embetsmenn for

deres forhold under krigen. Hans tese var at mange av dem som idag sitter i ledende stillinger i samfunnet og kanskje har tatt aktiv del i rettsoppgjøret i virkeligheten har gjort seg skyldig i langt alvorligere bistand til fienden enn de fleste av de domfelte. Det som ga angrepet en særlig vekt overfor almenheten var dels at boken i stor utstrekning fremtrådte som gjengivelse av autentiske dokumenter fra okkupasjonstiden, dels at det her ikke som ved de fleste andre angrep var tale om en person som selv var kompromittert ved oppgjøret, men om en mann som hadde tatt fremtrende del i motstandsbevegelsen, en tid som distriktssjef for Mil.org. i Oslo. Boken vakte svær oppsikt og ga støtet til en livlig pressediskusjon med innlegg for og imot. Mens myndighetene inntil dette tidspunkt stort sett hadde neglisjert angrepene, fant de det i dette tilfelle nødvendig å gripe inn. Da riksadvokat Aulie hørte til dem som var mistenkeliggjort i boken, bad han om å få bli betraktet som inhabil og om at det måtte bli oppnevnt en setteriksadvokat til å behandle saken. Ved kgl. res. av 10 desember 1948 ble hans ønske imøtekommet og høyesterettsadvokat Øystein Thommesen konstituert som riksadvokat med dette spesielle oppdrag. Samtidig ble høyesterettsadvokat Rolf Ryssdal konstituert som ekstraordinær statsadvokat for å delta i etterforskningen.

Etterforskningen, som har foregått både rettslig og utenrettslig, har strakt seg over mer enn et og et halvt år. I sin beretning til Justisdepartementet av 30. august 1950 gjør den konstituerte riksadvokat rede for resultatet av etterforskningen. Redegjørelsen går grundig inn både på de alminnelige anker mot rettsoppgjøret som er fremsatt i Langelands bok og på hans kritikk overfor navngivne embetsmenns nasjonale holdning. Om hans fremstilling av rettsoppgjøret konkluderer redegjørelsen med at den «ikke bare er ensidig, men direkte villedende, og at han til dels anvender innbyrdes motstridende argumenter». Hans omtale av offentlige tjenstemenns opptreden i okkupasjonstiden blir karakterisert som «i høy grad misvisende og egnert til å villed». En rekke begivenheter er «forandret til ugjenkjennelighet i Langelands fremstilling». Det kan nok, fremheves det, blandt de mange forhold som er behandlet, finnes enkelte hvor det kan være delte meninger om det var riktig og heldig av vedkommende tjenestemann å handle slik som det ved anledningen ble gjort. Det kan dog etter riksadvokatens mening «slåes fast at ingen av de forhold som her er gransket, kan danne grunnlag for en påstand om uverdighet eller straffbar opptreden fra vedkommende tjenstemanns side. Det er tvert om påfallende at en rekke av de embets- og tjenstemenn som Langeland omtaler, og som i boken «Dømmer ikke» fremtrer som utpregete samarbeidsfolk, i virkeligheten hører til dem som viste en mer enn alminnelig god nasjonal holdning i okkupasjonsårene, og som tok del i motstandsarbeidet mot fienden på en fremragende måte».

Alt i alt er den konstituerte riksadvokat kommet til at Langelands skrivemåte er så uforsvarlig og har virket på en slik måte at det av almene hensyn er nødvendig å reise straffesak. Tiltalebeslutningen, som er gjengitt i beretningen, omfatter ærekrenkelser mot 13 embetsmenn, deriblant menn som ekspedisjonssjef (nå fylkesmann) Platou, sorenskriver Harbek (sjef for Justisdepartementet under Administrasjonsrådet), biskop Berggrav, politimester Welhaven i Oslo, og flere andre politimenn og dommere. Tiltalen gjelder for disse og enkelte andre punkter også straffelovens § 130 (bakvaskelse av offentlig myndighet). Hovedforhandling i saken er berammet ved lagmannsretten i Oslo til siste halvpart av november, og er imøtesett med atskillig spenning. Saken behandles forøvrig sammen med en annen sak, som angår et stensilert skrift på engelsk, som utkom omtrent samtidig med Langelands bok og inneholder mange av de samme beskyldninger. Forfatteren av dette skrift er en person med en dom på flere års tvangsarbeid for landssvik, Kumulasjonen av de to saker har på enkelte hold vakt kritikk, idet man har betraktet det som en sjikane mot major Langeland at han settes på tiltalebenken sammen med en straffedømt landssviker. Hans forsvarer har imidlertid under etterforskningen uttalt at han forstår de saklige grunner som taler for kumulasjonen og at han derfor tar avstand fra kritikken.

Da regjeringen i slutten av august fremla sine forslag til «beredskapslover», måtte diskusjonen om etterspillet etter siste krig plutselig vike plass for en diskusjon om forberedelsen til den næste. Bølgene har gått meget høyt, og fra dem som er imot forslagene er det blitt brukt meget sterke ord. Etterhvert har imidlertid debatten skiftet karakter. Til å begynne med gjaldt striden tillateligheten av i det hele å bruke slike midler som forslagene gir anvisning på, og motstanden fikk sitt mest pregnante uttrykk i professor Kristen Andersens uttalelse om at det var bedre å gå under i rettskulturell verdighet enn å bli militarisert krigseffektive i denne form. Dette outrerte standpunkt er imidlertid blitt forlatt av de fleste, og fra å bevege seg på det høye moralske plan er striden etterhvert gått over til en juridisk-teknisk debatt om hva som er det mest hensiktsmessige: Å regulere ved lov de særskilte forsvarstiltak det kan bli spørsmål om, eller å overlate det til regjeringen å handle etter beste skjønn når den kritiske situasjon melder seg, ut fra doktrinen om konstitusjonell nødrett. Diskusjonen har budt på så mange interessante momenter av psykologisk og sosiologisk art, at det ville være fristende å gi en skisse av hvordan den har utviklet seg gjennom forskjellige faser. Da beredskapslovgivningen senere vil få en utførlig behandling i tidskriftet, skal jeg motstå fristelsen.

Denne kronikk kunne kanskje gi inntrykk av at rettsoppgjør og beredskapslover har opptatt *all* interesse i det forløpne år. Så ille er det heldigvis ikke. Et av de emner som påny er tatt opp i den offentlige diskusjon er lovgivningen om *abortus provocatus*. I motsetning til nabolandene har Norge ikke fått noen egen lov om svangerskapsavbrytelse. Etter straffelovens § 245 er enhver rettsstridig svangerskapsavbrytelse straffbar, og tradisjonelt læres det at medisinsk indikasjon er det eneste rettmessige grunnlag for inngrepet. I praksis tøyes nok dette begrep temmelig sterkt også innenfor den ansvarsbevisste legestand. Straffelovkomiteen av 1934, hvor daværende riksadvokat Sund var formann, fremla i 1935 et utførlig motiver utkast til revisjon av strl. § 245 og til en egen lov om avbrytelse av svangerskap. Etter forslaget skulle svangerskapsavbrytelse kunne skje ikke bare på medisinsk, etisk (humanitær) og arvemessig indikasjon, men også på sosial indikasjon «når fødsel av barn antas å ville føre til stor og langvarig lidelse for kvinnen eller for barnet eller hensette noen av disse i nød som ikke kan avhjelpest på annen måte ved midler som has for hånden». Forslaget vakte imidlertid så voldsom motstand blandt kristenfolket, at regjeringen ikke fant det politisk oppportunt å fremme noe forslag.

Saken ble reist påny av medisinaldirektør Evang i et foredrag i desember 1949, og i det inneværende år har det vært livlig diskutert både i pressen og på forskjellige foreningsmøter. I september sendte Norske Kvinners Nasjonalråd en henvendelse til regjeringen om å ta saken opp. Det blev fremholdt i henvendelsen at tiden nu skulle være moden for en løsning, og at det var enighet å godkjenne humanitære, arvemessige og utvidede medisinske indikasjoner som grunnlag for abort. I oktober fulgte en henvendelse til regjeringen fra Det norske arbeiderpartis kvinnesekretariat, som gikk noe lenger enn Nasjonalrådet. Å dømme etter disse henvendelser og den offentlige debatt om saken er motsetningene blitt betydelig utjevnet siden diskusjonen i 30-årene, slik at det nu skulle være større muligheter for å bringe saken i havn enn den gang. Spørsmålet er for tiden til overveielse i justisdepartementet uten at det enda er truffet noen avgjørelse om hva som skal gjøres.

Straffelovkomiteen har i disse dager (november 1950) lagt siste hånd på et utkast til revisjon av bestemmelsene om rettighetstap. I et senere hefte vil det bli gjort nærmere rede for forslaget, men enkelte hovedtrekk skal nevnes allerede her. Tap av stemmerett og av adgang til å bli ansatt i offentlig tjeneste er foreslått avskaffet som straff for ordinære forbrytelser, men adgangen holdes åpen til å idømme tap av stemmerett for forbrytelser mot strl. kap. 8 (forræderi), kap. 9 (høyforræderi) og kap. 10 (valgfusk m.v.). Unntagelsen er begrunnet med de hensyn av politimessig art som kan gjøre seg

gjeldende i en situasjon som den vi hadde etter siste krig. Varigheten av rettighetstapet er imidlertid begrenset til maksimum 5 år mot nu alltid 10. Bestemmelsene om fradømmelse av vernerett er foreslått opprettholdt i noe endret form. Det samme gjelder adgangen til fradømmelse av offentlig tjeneste og til fradømmelse av stilling eller erverv. Forslaget er på dette siste punkt mindre radikalt enn det foreliggende danske forslag. Overgangsbestemmelsene lar også tidligere domfelte nytte godt av de innskrenkninger som er foreslått med hensyn til rettighetstapene.

Johs. Andenæs.

SVENSK KRONIK

Professor *Olof Kinberg*, vilken tillkallats såsom sakkunnig för att utreda möjligheterna att förenkla och förkorta *sinnesundersökningarna i brottmålt*¹⁾, har nu avgivit förslag till det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation (Statens offentliga utredningar 1950: 24). Kinberg förklarar, att han enligt direktiven skulle framlägga förslag till snabbt verkande åtgärder för att råda bot på svårigheterna inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Emellertid hade han funnit, att de rådande vanskligheterna inte voro att betrakta som en temporär kris utan som ett kroniskt otillräcklighetstillstånd med djupt liggande orsaker. Han hade därför inte begränsat utredningsresultatet till provisoriska och snabbt verkande åtgärder. Kinberg rekommenderar, att man låter allt sådant arbete som inte kräver medicinsk kompetens utföras av annan än läkare, såsom tränade socialarbetare, kunniga skrivare, laboratoriesköterskor. Beträffande anställning av särskilda psykologer uttalas, att det på grund av den hittills ringa erfarenheten om behovet därav är lämpligt att försöksvis anställa psykologer vid några större undersökningsstationer. Betydelsen av konkurrenskraftiga löner understrykes.

I fråga om åtgärder på längre sikt upptager Kinberg till granskning särskilt frågan om läkarbehovet och kommer till resultatet, att en avsevärd ökning av antalet läkare är nödvändig. Kinberg vänder sig mot föreställningen att en minskning af antalet sidor i de rättspsykiatriska utlåtandena skulle kunna märkbart minska läkarnas arbete, såvida man inte avser att minskningen skulle vinnas genom en sänkning av utlåtandenas kvalitet, varifrån bestämt avrådes. Vidare diskuteras utbildningsfrågor och vetenskaplig verksamhet vid undersökningsstationerna.

Slutligen behandlas den centrala granskningen av utlåtandena. Kinberg finner, att den obligatoriska granskning som nu utföres av medicinalstyrelsen väsentligen är en skengranskning och därför ger ett falskt intryck av kontroll. Det är praktiskt omöjligt att utan ett

¹⁾ Se NIFK 1949, s. 370.

uppbåd av förstklassig arbetskraft och stora kostnader genomföra en verkligt effektiv och kvalitativt tillfredsställande obligatorisk granskning av samtliga utlåtanden. De praktiska förutsättningarna för en sådan saknas emellertid för närvarande och det kan med hänsyn till arbetets innebörd ifrågasättas om de någonsin kommer att finnas. Slutsatsen blir att den obligatoriska granskningen bör upphöra och granskning i stället ske då domstolen så önskar. Kinberg framlägger synpunkter på hur denna granskning skall ske.

Såsom tidigare omtalats²⁾ anordnade justitiedepartementet under 1949 en *efterutbildningskurs i kriminalrätt* för domstolsjurister. Denna första kurs har såsom avsett var följts av nya kurser. Under 1950 har sålunda kurser anordnats i Uppsala och Göteborg (maj) och i Malmö (oktober). I varje kurs har deltagit omkring 60 jurister. Ledare ha varit riksåklagaren *Maths Heuman* (Uppsala), presidenten *Holger Elliot* (Göteborg) och presidenten *Ivar Wieslander* (Malmö). Programmet vid de skilda kurserna har i huvudsak följt den första kursen med föreläsningar av experter i olika ämnen och besök på anstalter. Tillfredsställelsen med de lärdomar som kurserna givit har varit stor, särskilt intrycken från anstaltsbesöken och sammanträffandena med dem som ha den direkta ledningen av människobehandlingen har uppskattats därför att de givit möjlighet till bättre förståelse för vad de nya behandlingsmetoderna innebär. Vid Malmökursen bereddes deltagarna härutöver tillfälle att göra jämförelser med danska förhållanden. Den 15 oktober gästades sålunda statsfängelset i Vridsløselille och psykopatanstalten i Herstedvester.

Carl Holmberg.

C. I. P. P.'s kongres i Haag.

Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire afholdt sin 12. internationale kongres i Haag i dagene 13.—19. august 1950. Forud for kongressen gik et snævrere kommissionsmøde, hvor det vedtoges at henlægge kommissionens virksomhed under De forenede Nationer, men således at der under dennes auspicer bevares en særlig ekspertkomité af samme sammensætning som den nuværende internationale strafferetskommission.

Kongressen var særdeles vel tilrettelagt af den hollandske lokal-komité med rigsadvokat, dr. *J. P. Hooykaas* i spidsen. Arbejdet var som omtalt ovenfor side 73 delt op i en række sektionsforhandlinger omfattende en lang række vigtige fangebehandlingsspørgsmål m.v. Hvert af spørgsmålene var omhyggeligt forberedt gennem rapporter fra de deltagende lande og sammenfattende generalrapporter. Der er

²⁾ Se NTfK 1949, s. 367.